

İDİOMLAR VƏ ONLARIN ŞİFAHİ NİTQDƏ İŞLƏDİLMƏSİ

İdiomlar ingilis dilinin əsas elementlərindən biridir və onların niyə mövcud olduğunu, nə vaxt istifadə edildiyini, daha ifadəli, təsirli olmaq üçün onlardan necə istifadə edə biləcəyimizi bilmək vacibdir. İdiomlar nitqə və ya yazıya müxtəliflik və rəng qatmaq üçün istifadə olunur. Onlar həmçinin söhbət əsnasında müəyyən bir fikri vurğulamaq və ya daha təsirli etmək üçün istifadə edilir. İdiomlar şifahi nitqdən mədəniyyətdən irəli gəlir və nitqdə yayılır müəyyən fikri ifadə edərkən emosiya, mənə və təsiri çoxaltmaq istifadə edilir. Məsələn, "həyat budur" ifadəsi həyatın enişli-yoxuşlu olmasından irəli gəlir. İdiomlar daha çox şifahi nitqdə istifadə edilməsinə baxmayaraq danışılan dilin mədəniyyət, nitq tarixini özündə əks etdirir. Oksford İngilis dili lüğətinə görə, idiom "istifadə görə mənası ayrı-ayrı sözlərin mənalarından çıxarıla bilməyən sözlər qrupudur". Bəzi idiomların mənalara deyilən anda aydın olsa da, digərlərinin mənası, açıqlanması sirlidir. Müxtəlif-sistemli dillərdə hər xalq idiomları işlədərək işlədilen idiomun məhz öz döğmə dillərinin bazasından olduğunu başa düşür. Amma hər dilin leksikonunda alınma sözlər olduğu kimi idiomlarında tarixini araşdırsaq görərik ki, onlarında mənsub olduqları dil qrupları vardır. Məsələn, "gözümün alma" idiomunun qədim ingiliscə āpul (meyvə deməkdir) və gēogn (göz deməkdir) sözlərindən əmələ gəldiyi güman edilir. Amma bu sahədə tədqiqat aparan alimlər sübut etmişlər ki, məhs bu idiom yunan dilindən alınmadır. Ehtimal olunur ki, idiomlar yazıya alınmazdan əvvəl ilk dəfə şifahi ənənədə istifadə edilmişdir. Bunun səbəbi, zaman otdükcə həmin dildəkilə hadisələr iləlaqədar müəyyən sözlərin danışığıdan çıxmasıdır. Buna görə də sözlərin işlədilməsi kimi də idiomlar şifahi nitqdən yazılı nitqə ənənəvi surətdə işlədildikdən sonra qəbul edilmişdir. Məsələn, "to have a chip on your çiyində" idiomu kimisə duela çağırmaq üçün işlədilen fikri ifadədir. Bu tarixən keçmiş dövrlərdə işlədilen idiomlar sırasına daxildir. İllər otdükcə və duela və s. kimi sözlər aktivliyini itirdikdən sonra bu idiom da aktivliyini itirmişdir. İdiomlar bizə bir dilin tarixi və mədəniyyəti haqqında çox şey deyə bilər. Bu ümumi ifadələrin mənşəyini dərk etməklə biz dilin zənginliyini və onların tarixini araşdırmaq üçün daha çox imkan yaradır.

İdiomlar adətən söhbət əsnasında spontan, çox vaxt düşünmədən istifadə olunur. Ancaq onlardan düzgün istifadə etməyin vacib olduğu hallar var. İdiomlar söhbətin yorucu olmaması, təkrarlara yol verilməməsi üçün çox aktivdir. Lakin onların həddən ziyadə tez - tez - və mənaya fikir vermədən işlədilməsi yaxşı hal deyil. Bu səbəbdən idiomların işlədilməsi zamanı aşağıdakı halları diqqətdə saxlamalıyıq:

- İdiomdan istifadə etməzdən əvvəl onun mənasını başa düşdüyünüzə əmin olun. İdiomun nə demək olduğuna əmin deyilsinizsə, onu kor-koranə işlətmək qarşı tərəfdən yaxşı qəbul edilməz.

- İdiomun işlədildiyi kontekstə diqqət yetirin. İdiomlar işlədildiyi kontekstdən asılı olaraq çox vaxt müxtəlif mənalara malik ola bilər. Məsələn, "cats and dogs" idiomu iki anlamda işlədilir. Bir mənası leysan yağışı, digər mənə isə iki insan arasında olan münasibəti ifadə edir.

- İdiomlardan çox istifadə etməməyə diqqət edin. Bir söhbətdə çoxlu idiomların istifadəsi fikir dağınıqlığına səbəb ola bilər və ya dili yaxşı bilmədiyiniz təəssüratı yarada bilər. Onları az miqdarda və yalnız söhbətə dəqiqlik, emosiya əlavə etdikdə istifadə edin.

İdiom, tərkibini təşkil edən sözlərin hərfi mənası ilə mənası başa düşülməyən söz birləşməsidir. İdiomlar tez-tez gündəlik danışığıda və yazıda rəng və ya vurğu əlavə etmək üçün istifadə olunur. Onlar həmçinin bir neçə sözlə mürəkkəb fikri çatdırmaq üçün istifadə edilə bilər.

1. İdiom müəyyən bir əhali üçün ümumi olan bir ifadədir. Bu, adətən məcazidir və yalnız ifadədəki sözlərə əsasən başa düşülən deyil. Onun istifadəsini əvvəlcədən başa düşmək adətən tələb olunur. İdiomlar dilin inkişafı üçün çox vacibdir. Onlar elə fəaliyyət göstərirlər ki, bir çox hallarda hərfi mənə mümkün deyil. Onları hər gün istifadə edirik, bəzən hətta ört-basdır edilən və ümumi qəbul edilmiş bir mənə olmadan dediklərimizin mənasız olduğunun fərqi varmadan. Bir çox dilçilər özlərini bu deyimlərin mənşəyini tapmağa həsr etmişlər, onlardan yeddisi bu siyahıda yer alır.

İdiomlar insanın başa düşülmək ehtiyacını ödəməyə kömək edir, lakin özünü ifadə etmək üçün dəqiq söz tapa bilməyəndə, bir söz çatdırmaq istədiyiniz vəziyyəti və ya emosiyayı əks etdirməyə metafora, hiperbola və ya simvol kimi obrazlı dilə müraciət edilir. Bu qeyri-hərfi ifadələr nitqimizə və yazımıza rəng, emosionallıq və çox vaxt spesifiklik verir. Bu ifadələr ifadələr fikrimizi ifadə etmək üçün daha məntiqlidir, çünki biz onlardan istifadə edərkən danışılan mövzunun bir hissəsini hərfi mənasını ifadə etməyən digər hərəkətləri ifadə edən sözlərə əl atırıq və bu da fikrin mənasını daha dərinləndirə bilər. Bəzən hər hansı bir söhbət yaddan çıxır və bu söhbətdəki sözlərin işlədilməsi aradan çıxır, amma idiomlar yaddaşlarda uzun müddət qalır, hətta müəyyən dəyişikliklərə uğrasalarda. Onlar bizim ünsiyyətə ehtiyacımıza şahadət verirlər - onların dəqiqliyi bizə təcrübə və ya ümumi anlayışı bölüşməyə imkan verir. İdiomlar insan təxəyyülünü həm sübut edir, həm də aktivləşdirir. Henry Fordun tədqiqatlarında bu məsələ özünün əksini çox geniş şəkildə tapmışdır.

ANNOTATION

Idioms are an important part of acquiring a language and often indicate a proficient learner. English idioms are a part of the cultural elements of the language. By developing a clear understanding of figurative language, such as idiomatic expressions, students can further comprehend texts that contain metaphorical and lexical meanings beyond the basic word level. However, learners with cultural literacy and language weakness are often challenged by idioms. The present scientific work investigates what types of innovative teaching approaches and methods can be used when teaching idiomatic expressions to

¹¹⁶ Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti mesmeismavilova1963@mail.ru

learners of English. It suggests that idioms need to be learned so increasing the learners' awareness of these unique words and phrases can help them learn to identify and interpret them with greater success.

It was researching the definition and using of idioms in this scientific work. Everybody knows that, idioms are the group of different meaning words and their using in expression different kinds of thoughts, that use written speech and oral speech and play important place in speech.

This scientific work showed the place of using and their meaning. Using of idioms in our speech we have possibility to express our emotion, thoughts to the action. And determined their using.

Everybody knows that, there are many kinds of idioms nowadays in our speech. And we use them to their meaning. And every kinds of idioms have their special character for their using. It was shown kinds and their translation of idioms in English language such as : equivalent translation; analogical translation; descriptive translation; antonymic translation; tracing translation. And every kind of these idioms have their definition in this scientific work.

İSTİFADƏ OLUNMUŞƏDƏBİYYAT

1. Pesce, C.(n.d). How to teach idioms and Their Meaning.

2. Rohani, G. & Ketabi, S. (2012). The effect of Context on the Iranian EFL

Learner's Idiom Retention. International Journal of Linguistics, 4 (4), 52-67.

3. Saleh, N.W. I. & Zakaria, M.H. (2013). Investigating Difficulties Faced in Understanding, and Strategies Used in Processing, English Idioms by the Translation Students, 1 (2), 69-91.

4. Straksine, M.(2009). Analysis of Idioms Translation and Strategies from English into Lithuanian . Studies about Language, 13-20.

5. Tofiq Səfər oğlu Quliyev. Müxtəlif sistemli dillərdə idiomatik birləşmələr. -Bakı: Mütərcim, 2016. səh. 229-237.

Açar sözlər: sabit ifadələr, kontekst, komponent, məcazi məna, ekvivalent, zənginlik, rəngarəng, dəyişkən, təsnifat, xüsusiyyət.

Key words: set-expressions, context, component, figurative meaning, equivalent, richness, colority, variable, classification, specificity.

Ключевые слова: фиксированные фразы, контекст, компонент, переносный смысл, валент, богатство, красочность, переменная, классификация, специфичность.

XÜLASƏ

Məqalədə müxtəlif sistemli dillərə ingilis dili dərslərində idiomlardan istifadə və tədris üsullarından danışılır. Məlum olduğu kimi idiomlar tərkibindəki ayrı-ayrı sözlərin verdiklərindən fərqli mənalarla ifadə edilir. Dən fərqli bir şeyi ifadə etmək üçün istifadə olunan sözlər qrupudur. Beləliklə, idiomlar danışq dilinin əsas hissəsi hesab olunur, çünki uyğun dilin söz fondunu genişləndirmək üçün mühüm rol oynayır. Dili yaxşı mənimsəmək üçün onun ifadələrini mükəmməl bilmək lazımdır. İstər ali, istərsə də orta məktəblərdə ingilis dili dərslərində idiomların tədrisi zamanı təlimatçılar və müəllimlər tərəfindən bir sıra prosedurlara əməl edilməlidir. Məqalədə əsasən xarici dillərdə idiomların işlədilməsində müəyyən üsullarından bəhs edilir. Müxtəlif mövzulu idiomlardan istifadə etməklə şagirdlər situasiyalar, dialoqlar və monoloqlar qururlar. Bu, onlara ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməyə və öyrəndikləri mövzu ilə bağlı dünyagörüşlərini genişləndirməyə imkan verir.

Müxtəlif sistemli dillərdə idiomların tədrisi zamanı onların mənasının aşılınması müxtəlif meyarlar əsasında aparılır. Bu barədə müəyyən tədqiqatlar aparılmışdır. Idiomların öyrədilməsi ilə bağlı idiomların tərcüməsinin altı üsulla aparılmasını araşdırıb müəyyən faktlarla sübut edilmişdir.

SUMMARY

It was shown using and teaching techniques of idioms at the English lessons. As is known idioms are a group of words, that are used to denote something different, than the separate words it contains. So idioms are considered to be the main part of a spoken language as they play an important part for enlarging word-stock of the appropriate language. In order to master the language well one should know its idioms perfectly well. While teaching idioms at the English lessons both in the higher and secondary schools a number of procedures are to be followed by the instructors and teachers. The article chiefly deals with the definite methods of teaching idioms in the foreign languages. By using idioms of different theme students make up situations, dialogues and monologues. It enables them to develop their communicative skills and enlarge their outlook about the topic they learn.

During teaching idioms in languages with different systems, their meaning is translated on the basis of various criteria. Certain exploring have been carried out on this matter. The translation of idioms related to the teaching of idioms has been investigated in six ways and proved by certain methods.

РЕЗЮМЕ

Было показано использование и преподавание приемов идиом на уроках английского языка. Идиомы играют важную роль в увеличении словарного

запаса устного языка. Идиомы это устойчивые обороты речи, без которых невозможно преподавать и изучать любой иностранный язык. Они придают эмоциональный оттенок языку и делают речь оживленной. Идиомы являются главным компонентом разговорного языка. Как известно, фразеологизмы представляют собой группу слов, которые используются для обозначения чего-то иного, чем содержащиеся в ней отдельные слова. Таким

образом, идиомы считаются основной частью разговорного языка, поскольку они играют важную роль в расширении словарного запаса соответствующего языка. Чтобы хорошо владеть языком, нужно в совершенстве знать его идиомы.

При обучении идиомам на уроках английского языка как в высшей, так и в средней школе преподаватели и преподаватели должны соблюдать ряд процедур. В статье в основном рассматриваются специфические методы обучения идиомам на иностранных языках. Используя фразеологизмы разной тематики, учащиеся составляют ситуации, диалоги и монологи. Это позволяет им развивать свои коммуникативные навыки и расширять свой кругозор по теме, которую они изучают. Также представлена условная, тематическая классификация идиом.

При обучении идиомам в языках с разными системами их значение переводится на основе различных критериев. По этому поводу были проведены определенные исследования.

Rəyçi: dos.S.Abbasova